

Döbör András – Fízel Natasa – Illyés Szabolcs – Pető Bálint (szerk.)

SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG A DÉLVIDÉKEN FEJEZETEK A DÉLVIDÉK MÚLTJÁBÓL 8.

Absztrakt kötet

SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG A DÉLVIDÉKEN
FEJEZETEK A DÉLVIDÉK MÚLTJÁBÓL 8.

ABSZTRAKT KÖTET

SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG A DÉLVIDÉKEN

FEJEZETEK A DÉLVIDÉK MÚLTJÁBÓL 8.

Absztrakt kötet

Szerkesztette:

Döbör András – Fízel Natasa – Illyés Szabolcs – Pető Bálint

A Délvidék Kutató Központ, a Délvidéki Szemle folyóirat, a SZAB Délvidék Kutató Központ Munkabizottsága és az SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar által szervezett nemzetközi történettudományi és művelődéstörténeti konferencia

2023. november 23., Szeged,
Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

ISBN 978-963-648-023-3 (pdf)

Felelős kiadó:

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

Együttműködő partner:

Szeged, 2023

A KONFERENCIA PROGRAMJA

09.30–10.00 REGISZTRÁCIÓ

10.00–14.00 PLENÁRIS ÜLÉS – SAJTÓ ÉS NYILVÁNOSSÁG A DÉLVIDÉKEN

Békési Imre terem

Levezető elnök: Döbör András

10.00–10.10 A „Délvidék Kutatásáért Emlékérem” díj átadója: Zakar Péter és Forró Lajos

PLENÁRIS ELŐADÁSOK

10.10–10.30 Gyáni Gábor: Regionális identitás és a sajtónyilvánosság

10.30–10.50 Tamás Ágnes: Délvidéki sajtótermékek szubvencionálása és sajtópereik (1867–1875)

10.50–11.10 Pető Bálint: A halálbüntetés a dualizmus kori Délvidéken, a sajtó tükrében

11.10–11.30 Zakar Péter: Az újságíró és lapszerkesztő Bíró Sándor

11.30–12.00 KÁVÉSZÜNET

12.00–12.20 Fizek Natasa: A kolozsvári egyetem Szegedre költözése a helyi sajtó tükrében

12.20–12.40 Bárány Zsófia: A reformkori csanádi egyházmegye és a nyilvánosság

12.40–13.00 Dede Franciska: Az Arad és Vidéke és az Aradi Közlöny szerkesztőjének párbaja 1890-ben

13.00–13.20 Klestenitz Tibor: Az 1893-as szabadkai katolikus nagygyűlés reprezentációja a helyi és az országos sajtóban

13.30–14.00 EBÉDSZÜNET

14.00–18.00 SZEKCIÓÜLÉSEK

1. szekció: A Délvidék története 1914–1944

Békési Imre terem

Szekcióvezető: Forró Lajos

14.00–15.30

Gulyás László: A brit határjavaslatok sorsának alakulása a békekonzferencián, 1919. január 18. –1919. május 12.

Szávai Ferenc: Brit határjavaslatok a Délvidék megosztására a párizsi békekonzferencia megnyitása előtt

Tóth Marcell: Az aradi ellenforradalmi kormány

Forró Lajos: Egy bácskai falu a partizánmegtorlások idején

Balogh Péter: A legkisebb magyar világ – magyarosítás a visszacsatolt Muravidéken (1941–1945)

2. szekció: A Délvidék egyház- és művelődéstörténete 1.

Tankönyvmúzeum

Szekcióvezető: Pető Bálint

14.00–15.30

Kanász Viktor: A „szegedi veszedelem” és a szentszéki diplomácia

Bíró Endre: A nagyzerindi református egyházfegyelem másfél évszázada (1717-1871)

Hegyi Ádám: A bánági reformátusok kommunikatív emlékezete 1781 és 1821 között

Petheő Attila: A délvidéki református közösségről a Református Világ-szemle 1931-1944 között megjelenő lapszámaiban

Forgács Hajnalka: Pozsega vármegye az Országgyűlési Könyvtár muzeális gyűjteményében

15.30–16.00 KÁVÉSZÜNET

3. szekció: A Délvidék egyház- és művelődéstörténete 2.

Békési Imre terem

Szekcióvezető: Fizel Natasa

16.00-17.30

- Bíró-Balogh Tamás: Egy írói álnév nyomában: ki volt a szabadkai Crayon?
Hicsik Dóra: Folytatásos regények a Bácsmezei Naplóban (1928–1941)
Medgyesi Konstantin: A zentai palack és 1956 drámája
Rácz Márk: Szemelvények a szegedi József Attila Tudományegyetem Marxizmus-Leninizmus Intézetének történeteiből

4. szekció: A Délvidék politikatörténete

Tankönyvmúzeum

Szekcióvezető: Fejős Sándor

16.00–17.30

- Domonkos Ádám: A délvidéki magyar egyesületi élet a Tisza mentén a két világháború között
Fejős Sándor: Háborús narratíva, társadalmi dráma. Traumatikus események ábrázolása a kortárs délszláv filmalkotásokban
Illyés Szabolcs: A Balkánhoz köthető, radikális iszlám biztonságpolitikai kockázati potenciálja a Genocídium Tanulmányok vonatkozásában
Illyés Szabolcs: Az „etnikai tisztogatás” fogalmának alkalmazhatósági kérdései a balkáni genocídiumok tükrében

A plenáris előadások ideje 20 perc, a szekció-előadások ideje 15 perc.

A konferencia szervezői: Pető Bálint, Fizel Natasa, Döbör András

150 *igypk*
éve
a pedagógusképzésért

ABSZTRAKTOK

Balogh Péter

A legkisebb magyar világ – magyarosítás a visszacsatolt Muravidéken (1941–1945)

A II. világháború alatt Muravidék ismét Magyarország része lett. Az impériumváltása ebben a térségben is látványos hatást gyakorolt mind a hétköznapi életre, mind a politikai cselekményekre. A szlovén-magyar ellentét már a trianoni diktátumot követő szlovén, illetve jugoszláv uralom alatt gyökeret vert, ami Magyarország fennhatósága alatt sajnos felerősödött. A német katonai megszállás néhány napja után Muravidéken magyar katonai közigazgatási rendszert vezettek be, majd ezt követte a polgári közigazgatás megszervezése, a magyar vármegyrendszerbe történő visszaillesztés. A korabeli nemzetstratégia előrevetítette az erőteljes magyarosítási kísérleteket. A magyar uralom éveiben különösen hangsúlyossá vált a „vend vagy szlovén” kérdés, a „hungarus-tudat” igazolása, valamint a területet érintő történelmi jogra való hivatkozás. Ezek fogalmak jelentős befolyásoló hatással bírtak az 1941-es magyar népszámlálásra, amely nem csupán egy (torzított) statisztikai adatbázis, hanem részese a magyar politika látteleletének is.

Jelen előadás e magyarosítási folyamatot, annak rövid távú következményeit, valamint a magyar közigazgatás kiépítését igyekszik bemutatni a háború utolsó napjaival bezárólag.

Bárány Zsófia

Országos Széchényi Könyvtár Lipták Dorottya Sajtótörténeti Kutatócsoport

A reformkori csanádi egyházmegye és a nyilvánosság

A csanádi egyházmegyét a 19. század első felében Arad, Csanád, Temes, Torontál, Krassó vármegyék egésze, valamint Csongrád délkeleti része, egy falu Békés vármegyéből, a német-bánsági, az illír és az oláh végezdred területe alkotta. A nagykiterjedésű egyházmegye korabeli kulturális életét a felekezeti sokszínűség, valamint azon belül a görögkeleti (ortodox) vallásúak kiemelkedően magas arányszáma jellemezte. A különböző felekezetek együttélése azonban számos kérdést vont maga után, amelyekben kiemelt fontossággal bírt a görögkatolikus unió. Utóbbi tárgykör a korabeli magyar politikai nyilvánosságban is szerepet kapott. „Ígéret, pénz, egyházi körlevelek, [...] azon mesterségesen elterjesztett hír, hogy az egész unio Ó Felségének nem tetszik” – hangzott el például a magyar diétán az ortodoxok állítólagos térítéseivel szemben. A csanádi egyházmegye kulturális életének adottságai a nemzetközi érdeklődésre is számot tarthattak: például német nyelvű útleírásokban olvashattak azokról az érdeklődők. Az egyházmegye felekezeti sokszínűsége még Róma figyelmét is kivívta. 1841–41-ben az Apostoli Szentszékkal ugyanis az egyházmegye püspöke folytatott tárgyalásokat, amelyekben a nyugati és a keleti kereszténység közötti kapcsolat egyházmegyei tapasztalata döntő ténynek bizonyult. A „görögkatolikus érvek” tudniillik olyannyira felkeltették a pápa figyelmét, hogy hatásukra – sajtóértesüléseire hivatkozva – kiemelten kezdett érdeklődni a magyar állapotok felől.

Bíró-Balogh Tamás

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Egy írói álnév nyomában: ki volt a szabadkai Crayon?

1913-ban jelent meg a békéscsabai Tevan könyvkiadónál az Erős fényben című novelláskönyv. Szerzője azonban csak Crayon álnévvel jelezte magát. És bár a Tevan ekkor Magyarország egyik legjobb kiadója volt – Ady, Csáth, Juhász, Karinthy, Kosztolányi, Krúdy stb. könyveit adta ki ez dél-magyarországi kiadó –, az Erős fényben szerzőjének kilétét azóta sem sikerült kideríteni.

A korabeli kritika azt írta, hogy egy női szerzőt kell az álnév mögött keresni, a Szegeden élő Juhász Gyula pedig azt is tudta, hogy az író Szabadkán él. Erre utal az is, hogy a kötet borítóját a szintén szabadkai Oláh Sándor készítette. Sőt, nemrég előkerült a kötetnek egy példánya, amit a szerző Csáth Gézának dedikált, s mindez együtt bizonyossá tette, hogy a szerzőt a délvidéken kell keresni.

Még hozzá sikerrel. És az is kiderült, hogy az álnév nemcsak egy író takar, hanem egy festőt is. Crayon – azaz magyarul: kréta – ugyanis később festőművész lett, Franciaországban, Angliában volt kiállítása.

Bíró Endre

SZTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

A nagyzerindi református egyházfegyelem másfél évszázada (1717-1871)

Egy református egyházközség történeti kútfői igen különbözőek, szerteágazóak lehetnek. Míg a helytörténetkutatás fókuszában általában világi dokumentumok állnak, tanulmányom a ritkábban forgatott egyházi forrásokból, szűkebben a fegyelmi tárgyú iratokból merítkezik. Ezek számos formában jelentkezhetnek: a helyben jegyzett penitencia-lajstromok és presbiteri jegyzőkönyvek csoportjától az egyházvizitációs feljegyzéseken át egészen a magasabb egyházigazgatási döntéshozó szervek iratanyagáig terjedhet a paletta.

Kutatásom a Fekete-Körös partján fekvő Nagyzerind vonatkozásában kíván rámutatni ezen egyházfegyelmi kútfők sokszínűségére, valamint arra, hogy mindezek együttese egy nagyjából másfélezer lelkes magyar református közösség XVIII-XIX. századi életéről milyen mértékben tájékoztathatja a jelenben érdeklődőt.

Dede Franciska

Országos Széchényi Könyvtár Lipták Dorottya Sajtótörténeti Kutatócsoport

Az Arad és Vidéke és az Aradi Közlöny szerkesztőjének párbaja 1890-ben

A XIX. század második felében egyre több emlékszobor tervéről és átadásáról esett szó a sajtóban: kezdeményezésekről, közadakozásokról, szoborbizottságok alakulásáról, pályázatok kiírásáról, pályaművek beérkezéséről és bírálóbizottsági döntésekről. Egy emlékszobor közösségi alkotás: egy adott kör, egy város, az egész nemzet szándékából születik meg és mindvégig a közönség figyelve kíséri. Így történt az aradi vértanúk emlékszobra esetében is. Már a kiegyezés évében megindult a gyűjtés és megalakult a szoborbizottság, majd kiírták a pályázatot is. A nyertes Huszár Adolf azonban a szobor elkészülte előtt elhunyt, így Zala György fejezte be az emlékművet, amelyet 1890. október 6-án avattak fel hatalmas érdeklődés mellett. Az eseményről részletesen tudósítottak a lapok.

Az ünnepi hangvételt azonban hamar felváltotta a kritika. Az átvevőbizottság a megvalósítás néhány pontját illetően kifogást emelt, amiről tudósított a sajtó, és az ügyből (országos) sajtóháborúság kerekedett. Két aradi lap: az Arad és Vidéke és az Aradi Közlöny különösen éles hangon vitázott, majd Méray-Horváth Károly Vásárhelyi Bélának címzett rövid és éles hangú sértést nyomtatott ki a lapjában. A sértést párbaj követte, amely – a korszak több más lovagias ügyéhez hasonlóan – szintén élénk érdeklődést és sajtóvisszhangot váltott ki.

Az előadás a szobor körüli viták és a párbaj történetét ismerteti elsősorban a két lap írásai tükrében, de kitekintéssel néhány további beszámolóra is.

Domonkos Ádám

SZTE Történelemtudományi Doktori Iskola

A délvidéki magyar egyesületi élet a Tisza mentén a két világháború között

Előadásomban a délvidéki magyar egyesületi élet történetének meghatározott aspektusait vizsgálom meg a két világháború közötti időszakban – különös tekintettel a nagyobb Tisza menti településekre (Zenta, Óbecse, Ókanizsa), az 1920/30-as évtizedfordulóra fókuszálva. Levéltári és sajtótörténeti források, valamint a szakirodalom segítségével bemutatom, hogy a hatalom miként tekintett a kisebbségi közösség társadalmi életére és milyen szempontok szerint szemlélte azt. A történeti kutatás ugyan kimutatta, hogy a kisebbségekkel szembeni délszláv állam politikája a gyakorlatban diszkriminatív volt, prezentációm tovább árnyalja az erről kialakult képet azáltal, hogy betekintést nyújt az államvezetés ezirányú cselekvése mögött meghúzódó megfontolásokba és a gyakorlati megnyilvánulásokban. Emellett rámutatok a közigazgatási dokumentumokban a magyar társadalmi életre vonatkozó információk megragadhatóságára. Röviden érintem a különböző egyesületek rendelkezésére álló mozgásteret. Továbbá külön tárgyalom, hogy a kisebbségekre vonatkozó, központilag összeírt statisztikákból milyen releváns adatokat lehet leolvasni az Tisza menti magyar egyesületi élet kapcsán. A szakirodalmi eredményeket és a korabeli sajtó helyzetjelentéseit veszem alapul, hogy a civil élet intenzitásáról, helyi főbb jellegzetességeiről közelebbi képet tudjak adni.

Fejős Sándor

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Háborús narratíva, társadalmi dráma. Traumatikus események ábrázolása a kortárs délszláv filmalkotásokban

Az 1990-es években lezajlott véres polgárháború során a szocialista Jugoszlávia felbomlott. A nacionalizmus eszméje, a háborús események következménye, a szétzilált társadalom meghasonulása jelentős hatást gyakorolt a formálódó szerb, horvát, bosnyák stb. filmiparra.

A kortárs délszláv mozgóképes generáció tematikailag radikalizálódott, a társadalmi horror megjelenítéséhez nem alkalmazza a „Fekete Hullám” karikírozó, ironikus eszköztárát. Alkotásaikban a valóság nyersebbé, drámaibbá, sok esetben apokaliptikussá válik. A háborús tematikájú posztjugoszláv alkotások nem pusztán klasszikus értelemben vett háborús filmek. A valós események kordokumentumainak, a trauma-narratívák megjelenési formáinak, valamint a kollektív emlékezet vizuális örökségének tekinthetők.

Fizel Natasa

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

A kolozsvári egyetem Szegedre költözése a helyi sajtó tükrében

Előadásomban egyebek mellett arra vállalkoztam, hogy megválaszoljam a kérdést, iskolaváros-e Szeged városa, és egyáltalán mitől iskolaváros egy város? Szeged már a dualizmus korában is a régió oktatási központjaként működött, hiszen iskoláinak száma, azok változatos formái, a nagy létszámú diákság már ebben a korban is iskolavárossá tette. Az 1879-es tiszai árvíz a város épületeinek szinte mindegyikét elpusztította, természetesen nem voltak kivételek az iskolaépületek sem. A város szerkezetének tervszerű kialakítása, az új oktatási épületek tudatos elhelyezése a település frekvenciáján már előre vetítette azt a törekvést, hogy Szeged kulturális központtá, oktatási „nagy hatalommá” kíván válni. Szeged a 19. század végén és a 20. század első évtizedeiben többször pályázott egyetemre is, de a törekvések minden esetben kudarcra végződtek. Hol más város erősebb licitje, lobbijereje, hol a monarchia meggyengülése, felbomlása, és a világháború vetett véget a város álmának. Kolozsvár román megszállása, és az egyetem Budapestre való menekülése után azonban az egyetem Szegedre helyezése nem várt közelségbe került. Habár azt gondolnánk, hogy a város lakossága kirobbanó örömmel fogadta a felsőoktatás csúcsintézményének Szegedre érkezését, ez a hangulat elmaradt. 16 a korabeli helyi sajtóban megjelent hírt, cikket, tárcát áttekintve kirajzolódik egyfajta ambivalens érzés a város lakosságának részéről az egyetemmel kapcsolatban: jó lenne az egyetem, de hozzon ezért áldozatot más, semmiképpen ne mi, ne én. Az 1919 és 1921 között megjelent hírek, cikkek, tárcák azt a közhangulatot tükrözik, ami az árvíz utáni újjáépítés, a lakhatás, az iskolák elhelyezésének kényelmetlensége után már nem akart újabb áldozatokat hozni. Szeged polgárai nem akarták, hogy költözési dominót indítson el az egyetem a város legnagyobb épületeinek kiürítése miatt, nem akarták, hogy ismét ideiglenes megoldásokkal, nem megfelelő méretű épületekben húzzák össze magukat az iskolák, a diákok, a hivatalok, nem akarták, hogy az egyébként is kevés lakásba egyetemi oktatók, diákok költözzenek. Száz év távlatából persze már látszik, hogy megérte a kényelmetlenség. Szeged iskolavárosként még inkább kiteljesedett az egyetem városba érkezésével. Az intézmény viszonya a várossal azonban többnyire ma is ambivalens. És újra meg újra felmerül a kérdés: Szegednek van egyeteme, vagy az egyetemnek van városa?

Forgács Hajnalka
Országgyűlési Könyvtár

Pozsega vármegye az Országgyűlési Könyvtár muzeális gyűjteményében

Előadásomban az Országgyűlési Könyvtár muzeális gyűjteményében található, Pozsega vármegyéről szóló műveket kívánom bemutatni. A három kiadvány igen változatos, színes összetételű. Két mű a 18. századból származik, egy pedig év nélkül való, de feltehetően szintén ebből a században keletkezett. Az egyik Piller Mátyás és Mitterpacher Lajos jezsuita szerzetes és tudós „Iter per Posegnam Sclavoniae provinciam mensibus junio, et julio anno MDCCLXXXII” ([Buda] Budae: [Egyetemi Nyomda] Typis Regiae Universitatis, 1783) című könyve (raktári jelzet: D1/3049), amely Pozsega vármegye természetföldrajzát, növény- és állatvilágát tárja az olvasó elé, 16 darab, egész oldalas rézmetszettel illusztrálva. Az „Inclyta universitas! Eo per supremam ... in Hungaria ... jurisdictiones cum statu militari ... Budae Die 20. Junii Anno 1786. celebrato : 25.225 : 25.231” ([s.l.]: [s.n.], [1780-1790]) helytartótanácsi rendeleteket tartalmaz. A 460.053-as raktári jelzet alatt közös dobozban 130 irat került elhelyezésre. A 10. számú, „Der von Sr. Majestät aus Kroatien nach Slavonien über Posega bis Essegg ... Postkourse ... Ofen den 26. Juny 1787 : 22.875” címet viselő, német nyelvű irat egy lapos postaügyi rendelkezés. A „Demonstratio, quod Comitatus Syrmienensis, Verőczensis et Poseganus partem integrantem Regni Hungariae constituent” című, 17 oldalas, latin nyelvű kézirat ([s.l.]: [s.n.], [s.a.]) (raktári jelzet: B6/9), Pozsega, Szerém és Verőce vármegye 18-19. századi közjogi helyzetét tárgyalja. A másolat a 18. század végétől a 19. század elejéig tartó időszakban készült.

Forró Lajos

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Egy bácskai város a partizánmegtorlások idején. Zenta története 1944-ben

Az 1944-es délvidéki impériumváltás – számos más délvidéki település mellett – Zentát is súlyosan érintette. A városban élő szerbek két táborra szakadtak. Az királypártiak és a kommunisták vitáját a szovjet Vörös Hadsereg és a nyomukban érkező partizánok döntötték el, a városban utóbbi csoport kerekedett felül, és alakította meg a Népfelszabadító Bizottságot. A kezdeti intézkedések – a bizottságnak két magyar tagja is volt – bizalomra adtak okot, de a helyzet hamarosan megváltozott, és megkezdődött a helyi magyarok jogainak csorbítása, valamint a kisebbségek elleni megtorló intézkedések.

A népfelszabadító bizottság megkezdte a háborús bűnök kivizsgálását, és aki ellen feljelentés érkezett, azokat letartóztatták. Zentán – hasonlóan a többi bácskai településhez – azok a személyek, akik valamilyen bűnt követtek el a magyar érában, távoztak a kivonuló magyar hadsereggel. Ennek ellenére megkezdődött a bűnösnek vélt magyarok letartóztatása. A gyanúsítottak, mivel nem érezték magukat bűnösnek, gyakran maguk jelentkeztek. A többieket viszont fegyveresek kísérték a városháza pincéjében lévő rendőrségi fogdába.

Az összegyűjtött embereket naponta verték és kínozták. A hozzátartozók és a túlélők brutális verésekről és kínzásokról számoltak be. A magyarok elleni megtorlás csúcspontja az a tömeggyilkosság volt, amelyet a Népvédelmi Osztály (OZNA) és a helyi civilek hajtottak végre 1944. november 9-én éjjel. A megtorlásnak ekkor 65-en estek áldozatul.

A levéltári iratokból kiderül, hogy a partizán ítélezés mechanizmusában a normális európai gyakorlattal ellentétes tendenciák érvényesültek. Az esetek döntő többségében a likvidálás megelőzte a bizonyítási eljárást, tehát mindenképpen elmondható, hogy a megtorlás ártatlanokat vagy olyan személyeket érintett, akiket megilletett volna az ártatlanság vélelme.

Gulyás László

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

A brit határjavaslatok sorsának alakulása a békekonferencián 1919. január 18. – 1919. május 12.

A békekonferencia 1919. január 18-én kezdte meg munkáját Párizsban. A békekonferencia vezető szerve ekkor a Tízek Tanácsa volt, mely lehetőséget adott arra, hogy 1919. január 31-én a délszláv béke delegáció előterjessze területi igényeit. Ezt követően a Tízek Tanácsa felállította a Román-Jugoszláv Bizottságot. Ez a testület hosszú és éles viták után meghúzta a magyar-szerb, a szerb-román és a román-magyar határt a Délvidéken. A vita során britek több ízben engedtek a szerbek számára jóval kedvezőbb USA-határjavaslatokkal szemben.

A Román-Jugoszláv Bizottságot javaslatát a Külügyminiszterek Tanácsa 1919. május 8-án tárgyalta meg. Ezt követően a Négyek Tanácsa 1919. május 12-én elfogadta a Délvidék felosztását. Ezzel megszületett a trianoni magyar-szerb határ.

Előadásunkban levéltári forrásokat – elsősorban a Foreign Office vonatkozó anyagait – felhasználva mutatjuk be a két javaslat pontos részleteit.

Gyáni Gábor

ELTE Társadalomtudományi Kar

Regionális identitás és a sajtónyilvánosság

A közösségi (helyi, regionális) identitás és a sajtó kapcsolata szempontjából jó szemléleti kiindulópont a közvélemény és a nemzet történeti és szociológiai fogalma. A polgári közvélemény fogalmát Jürgen Habermas dolgozta ki. A sajtó és más egyéb nyilvános intézmények alakjában megszólaló közvélemény, ezek szerint, az „okoskodó közösségek” hatalom feletti kontrollját gyakorolja, és ezáltal teremt közösséget (civil társadalmat). A nemzeti identitást az „elképzelt közösség” fogalmával kifejező Benedict Anderson pedig a „nyomatási forradalom”-nak tulajdonít kulcsszerepet a fiktív, bár annál erőteljesebben ható közösségi tudat és érzület kialakításában. Kérdés: milyen szerepe lehet ezeknek a médiumoknak (újságok, könyvek) a nem nemzeti, hanem a szub- és transznacionális identitáskonstrukciók létrejöttében.

Esettanulmányként Hódmezővásárhely 1950 előtti sajtótörténetét vizsgálom. A napilapok, a politikai sajtó identitásteremtő erőfeszítései minden bizonnyal korlátozottak lehettek. Viszont két rövid életű irodalmi és tudományos folyóiratnak nagy súlya volt a város szellemi és mentális imázsa szempontjából. A *Jövendő* című 20. század eleji, a polgári radikalizmus szellemében szerkesztett és írt folyóiratról, valamint a második világháború utáni koalíciós években kiadott *Puszták Népe* című havilapról van szó, mely utóbbi a népi mozgalom és a Parasztpárt szellemi holdudvarához tartozott. Ezek a lapok külön-külön sajátos helyi szellemi *couleur locale* teremtettek, olykor tartós eredménnyel.

Hegy Ádám

SZTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

A bánsági reformátusok kommunikatív emlékezete 1781 és 1821 között

A Türelmi rendelet kihirdetése után lehetővé vált, hogy protestánsok is letelepedjenek a Bánságban. 1821-ig négy egyházközség jött így létre: Liebling, Rittberg, Magyarit-tebe és Debeljácsa. Mindezeknél kisebb református csoportok éltek még néhány faluban is. Az újonnan létrejött gyülekezetek a Bánságban jövevénynek számítottak, tagjaik bevándorlók voltak. Ebből adódik, hogy nem kötődtek új lakhelyükhöz, a Bánságot nem ismerték. Az új falvak lakóit egyedül vallásuk tartotta össze, mert származási helyük nagyon eltérő volt, viszont református tudatuk tette lehetővé, hogy közösségé szervezzék új településeiket.

Jan Assmann szerint közösségek emlékezete két részre osztható: kommunikatív és kulturális emlékezetre. Az utóbbi az ősidőktől kezdve meséli el a közösség történetét, míg a kommunikatív az utolsó 2-4 generáció életében történt eseményekre emlékszik vissza. Assmann szerint a kettő között folyamatos átmenet figyelhető meg, azok egymásba vannak ágyazva, és nem szakadnak meg.

Előadásomban azt vizsgálom, milyen volt az emlékezete azoknak a falvaknak, amelyek közös eredet nélkül jöttek létre, vagyis nem létezett őstörténetük. Az egyházközségi jegyzőkönyvek, levelezések és néhány ego-dokumentum azt mutatja, hogy a bánsági reformátusok aktívan ápolták az utolsó 2-4 generáció idejében történt eseményeket. A kérdés viszont az, hogyan próbálták meg áthidalni a közelmúlt és a régmúlt közötti különbséget. Mivel a lakosok igen eltérő területekről származtak, kulturális emlékezettük nagyon eltért egymástól. Hogyan lehetett összekapcsolni a heterogén eredetű a közelmúlt emlékeivel?

Hicsik Dóra

Folytatásos regények a Bácsmezei Naplóban (1928–1941)

A Bácsmezei Napló 1903 és 1941 között jelent meg Szabadkán, de igazán lényeges feladatot 1920-tól a megszűnéséig, 1941-ig látott el, amikor a kisebbségbe került vajdasági magyarság legjelentősebb napilapjaként tartották számon.

A Bácsmezei Napló 1928-ban kezdte el folytatásos regények közlését, szerkesztői fontosnak tartották bemutatni a vajdasági magyar regényeket is, amelyek közül kevés látott napvilágot máshol. Kutatásom során nyolc folytatásban megjelent regényt találtam, amelyről eddig nem tudott az irodalomtörténet, ezek: Arányi Jenő: Aranygyapjú; Darvas Gábor: P. G; Diószeghy Tibor: Varázstükör; Gergely Boriska: Oktalan szerelem; Karlócai/Létmányi József: Fekete csillag: Regényes elbeszélés a serdültebb ifjuság számára; Novoszel Andor: Báró a katedrán; Tamás István: Erős Mátyás mestersége és ugyanő: Moszkvától Párisig és vissza: Filmregény.

A sajtóorgánumban megjelent regényeket vizsgálva kiderül, hogy nagyrészt lektúrirodalomról beszélhetünk, de feltűnnek többek között riportregények, történelmi regények. Megfigyelhető azonban egy tendencia halványulása, hiszen a melléklet kezdetekor fontosnak mutatkozik az eredeti vajdasági regények felkutatása, az 1930-as évek végére azonban túlsúlyba kerülnek a már kötetben megjelent művek újraközlései.

Illyés Szabolcs

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

Az „etnikai tisztogatás” fogalmának alkalmazhatósági kérdései a balkáni genocídiumok tükrében

Az angol nyelvű tanulmány újszerű megközelítésből próbál történeti és társadalomtudományi szempontból alkalmazható értelmezési keretet találni egy emberéletek száz-ezreinek árán körvonalazott fogalom: az „etnikai tisztogatás” tudományos használatához. A rettenetes humanitárius krízishelyzetek és emberiség ellen elkövetett bűnök tartalmát hordozó kifejezés mögött rejlő történeti tartalom – Magyarország vonatkozásában – időben és térben legplasztikusabban az ezredfordulás balkáni konfliktusok kapcsán kerül az értelmezhetőség dimenziójába.

Az ezredfordulás balkáni háborúk egyes fázisait azokhoz a konfliktus-klaszterekhez kötjük, melyek eredményeképp egy-egy, ma is egzisztens köztársaság kivívta függetlenségét. Ezt Bosznia-Hercegovina 1992-ben kinyilvánította ki nemzetközi jogi minőségben, ám ezt a szerbek nem fogadták el, akik a ma „Bosznia-Hercegovinaként” ismert alakulat területének egy részét saját államuknak tekintették.

Az etnikai tisztogatás fogalmának használhatóságához mindenképp a modern, európai értelemben vett etnikai csoportok értelmezhetőségi környezetét kell mélységükben körvonaloznunk, első az etnikum közösségi szintű definíciója: olyan csoportok, amik közös kultúrával és eredet rendelkeznek. Azonban a kultúra ködös fogalom, és az eredet kérdése – mint ahogy az éppen a szerb hegemonia narratívájából jelen konfliktus kapcsán is kiviláglik, erősen „ködös”.

Illyés Szabolcs

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

A Balkánhoz köthető, radikális iszlám biztonságpolitikai kockázati potenciálja a Genocídium Tanulmányok vonatkozásában

A XXI. század eddig tapasztalt, komplex civilizációink mindegyikét egyformán érintő, legsúlyosabb biztonsági kockázati tényezők szempontjából releváns fordulatot a 2020-as évek, mint az azt követő időszak nagy fordulópontja jelenti. A pandémia globális biztonsági próbatételeit követő, globális kihatású lokális fegyveres konfliktusok sorában természetzerűleg jelent meg a radikális iszlám, mint agresszor által megjelenített, globális krízispotenciál.

Magyarország vonatkozásában ennek az évszázados történeti-társadalmi együtt állásokon nyugvó, sokszintű jelenségklaszternek a prompt vonatkozásai minden szintéren a globális, „iszlámhoz köthető jelenségek” Balkánon – elsősorban a Nyugat-Balkánon – eszkalálódó, lokális konfliktusaihoz és biztonságpolitikai szempontból robbanással fenyegető állapotváltozásaihoz köthetőek. Mellékhatásként – mégis konfliktus-potenciálját tekintve iszlám jelenségeként értelmezhetőek a fegyveres eszkaláció jeleit mutató, globális dél-észak irányú migránsfolyamatok. Ezeket jelenségszinten értelmezve azonban feltárássra várnak az ettől lényegileg független, valós iszlám radikalizáció lehetőségeit hordozó, konstans nyugat-balkáni jelenségek.

A balkáni háborúkat megelőző, azokban több hullámban is kiteljesedő (Bosznia, Koszovó), komplex krízisek, mint elsődleges okok állnak a radikális iszlám-jelenségek lokális hátterében, ezek rendszerszintű áttekintése megkerülhetetlen. Az ezredfordulót követő, globális iszlám-kötődésű fegyveres konfliktusokban eszkaláló, transzkontinentális iszlamizációs trendek és a beláthatatlan biztonsági kockázatokkal fenyegető radikális folyamatok balkáni dimenzióinak értelmezési környezetének tisztázása alapvető a jövőbeni kutatások és nemzetközi politikai folyamatok operatív kérdéseihez szükséges tisztázásoknak.

Kanász Viktor

HUN-REN PPKE-PTE Fraknói Vilmos Római Történeli Kutatócsoport

A „szegedi veszedelem” és a szentszéki diplomácia

Az 1552-es év egyik első fontos hadi eseménye a „szegedi veszedelem” volt. Az 1552. február 20-ról 21-re virradó éjszakán nevezetes dolog történt: a Tóth Mihály és Nagy Ambrus vezette had meglepte az oszmán kézen lévő települést, amelynek a palánkját sikeresen elfoglalták, a vár viszont török kézen maradt. A nagy visszhangot kiváltó esemény híre szerte Európába, így Rómába is eljutott. Előadásomban azt mutatom be, milyen információs csatornákon érkeztek az Örök Városba a hírek, mit tartalmaztak, s mennyire voltak megbízhatóak, illetve hogyan reagált III. Gyula pápa a fejleményekre.

Klestenitz Tibor

Nemzeti Közsolgálati Egyetem

Országos Széchényi Könyvtár Lipták Dorottya Sajtótörténeti Kutatócsoport

Az 1893-as szabadkai katolikus nagygyűlés sajtórepresentációja a helyi és az országos sajtóban

Az 1890-es évek első felében a magyar közélet egyik legfontosabb témáját az egyházpolitika jelentette: Wekerle Sándor szabadelvű kormánya elszánta magát az egyházpolitikai reformok, így a kötelező polgári házasság intézményének bevezetésére. Ennek megakadályozására a formálódóban lévő politikai katolicizmus képviselői minden követ megmozgattak. Céljaik érdekében felhasználták a liberális szabadságjogok nyújtotta lehetőségeket: petíciókat írtak, aláírásokat gyűjtöttek, demonstrációkat tartottak, valamint sajtótermékeket alapítottak. A Zichy Nándor gróf által vezetett politikai tábor 1893-ban kezdte el a vidéki katolikus nagygyűlések sorozatát: februárban Sopronban, áprilisban Komáromban rendeztek tömegdemonstrációt, a harmadik gyűlést pedig 1893 szeptemberében Szabadkán kívánták megtartani.

A szabadkai katolikus nagygyűlés sajtórepresentációja jól tükrözi a korabeli magyar közvélemény egyre élesebbé váló polarizálódását az egyházpolitikai kérdések kapcsán; az egyes orgánumok általános politikai irányvonala sok esetben meghatározta azt, hogy a nagygyűlés mely mozzanatairól adtak hírt és melyeket hallgattak el inkább. Az is jól érzékelhető, hogy a katolikus véleményformálók körében terjedőben volt a fővárosi sajtóval szembeni bizalmatlanság, az antizsurnalizmus jelensége. A megosztottság tehát létezett, ugyanakkor nem vált kizárólagossá, mindent felülíróvá.

Az előadás esettanulmányként azt vizsgálja, hogy a helyi és a fővárosi sajtó hogyan kezelt egy olyan regionális eseményt, amely a körülmények következtében országos politikai jelentőségre tett szert.

Medgyesi Konstantin
SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

A zentai palack és 1956 drámája

1962. május 25-én, több mint öt és fél évvel a magyar forradalom leverése után egy helyi diák különös üvegpalackot talált a Tiszában, a jugoszláv területen lévő Zentánál. A 12 éves gyerek kihalásztá az üveget, amelyben néhány soros üzenetet talált: „1956. XI. 15. Magyarok! Segítség! Az oroszok nemsokára ki fognak végezni és társaimat is, mert Magyarok vagyunk. Itt a Tisza Partján. Harcolunk a szabad Magyarországéért! HAZÁÉRT! Míg elmentek megírtam ezt. Vizesüvegembe tettem. Kifogyott a töltőtollam. Segítség! Véremmel írok! Csongrádtól 3 km északra a füzesben Magyarok! Szabadítsatok ki!”

Nem ismert, ki írhatta, kik írhatták ezeket a sorokat, de valószínűsíthető, hogy menekülő 56-os forradalmárok fogalmazták meg ekképpen segítségkérő gondolataikat. Nem tudunk a szerző, szerzők további sorsáról, életéről.

Az 1956. november 15-én készített feljegyzést a menekülő forradalmárok a Tisza folyó partján, valahol Csongrád megye területén üvegpalackba tették, így sodródott le a Tiszán egészen Zentáig. Öt és fél éven keresztül lehetett a folyóban a palack.

Tudjuk, hogy a fővárosi fegyveresek, szabadságharcosok, a pesti srácok közül is többen a november 15-öt megelőző napokban a szegedi régióban kísérelték meg az ország elhagyását Jugoszlávia felé. Arról vannak forrásokkal alátámasztott adatok, hogy a menekülő forradalmárokkal szemben a határátlépés megakadályozására a formálódó kádári hatalom kiszolgálói november közepétől fegyvert használtak.

A konferencia-előadás e drámai témát igyekszik körbejárni. Mindennek részeként ismertetünk egy oral history-interjút is, amely az 1956-os menekültek végtelenül kiszolgáltatott helyzetébe enged betekintést.

Petheő Attila
Sellye János Egyetem
SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

***A délvidéki református közösségről a Református Világszemle 1931–1944 között
megjelenő lapszámaiban***

Csekes Béla teremtő falusi lelkészként ápolt kiváló külföldi kapcsolatokat a sérelmeket szenvedő lelkésztársai érdekében. Több nyelven beszélt. Járt Amerikában, Kanadában, szolgált Óbecsén, Magyarországon, majd hazatért szűkebb pátriájába. Előadásomban az életéről eddig feltáratlan újdonságokkal szolgálok. A célom, hogy a köztudatba beépítsem életművét, ismertté tegyem a Református Világszemle című, általa kiadott folyóiratot, hiszen ebből kiváló képet kaphatunk nem csupán a tengerentúli, de a felvidékin túl az erdélyi és a délvidéki református egyház 1930-as évekbeli helyzetéről is.

Pető Bálint

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

A halálbüntetés a dualizmus kori Délvidéken, a sajtó tükrében

A halálbüntetés ősidők óta a legszigorúbb szankcionálási lehetőség a törvényszegők számára, és fogalma napjainkban is gyakran igen élénk vitákat vált ki. Magyarországon, hasonlóan a kontinens más államaihoz, a kezdetektől fogva bevett szokás volt a halálbüntetés alkalmazása, és nem csupán az emberölést elkövetők számíthattak a legsúlyosabb ítéletre – a feudális magyar büntetőjog közel kétszáz különféle bűncselekményt szankcionált halállal.

A halálbüntetés tekintetében gyökeres változást csak a XIX. század hozott, különösen annak utolsó negyede: az 1878-as Csemegi-kódex szűk körre korlátozta a halálbüntetés alkalmazási lehetőségét – kizárólag a király elleni gyilkossági kísérlet, illetve szándékos emberölés esetén volt mód kiszabni. Ezt követően látványosan lecsökkent a halálbüntetés hazai alkalmazása, a bíróságok vagy eleve nem hoztak ilyen döntést, vagy a legsúlyosabb szankcióban részesülők kegyelmet kaptak az ítélet végrehajtása előtt.

Előadásomban a halálbüntetés dualizmus kori, tágabb értelemben vett délvidéki alkalmazását mutatom be konkrét eseteken keresztül, amelyhez elsődleges forrásomat a korabeli országos sajtótermékek jelentették.

RÁCZ MÁRK

Milton Friedman Egyetem

***Szemelvények a szegedi József Attila Tudományegyetem Marxizmus-Leninizmus
Intézetének történeteiből***

Előadásomban azt mutatom be, hogyan épült fel az egykori szegedi József Attila Tudományegyetem Marxizmus-Leninizmus Intézete. Érdekes lehet áttekinteni, hogy kik és mit oktattak ebben az oktatási egységben az akkori hallgatóknak. Közismert, hogy az 1945 után fokozatosan kiépülő egypárti kommunista diktatúra áthatotta az élet minden területét. Ennek megfelelően a kultúra, a tudomány és az oktatás sem kerülhette el sorsát. 1950 és 1989 között a magyarországi főiskolákon és egyetemeken – főszabály szerint – az első évben kötelező tantárgy volt a hallgatóknak a filozófia, második évben a politikai gazdaságtan, végül a harmadik évben a tudományos szocializmus. Ezekből a tantárgyakból a hallgatóknak kollokválniuk, illetve szigorlatozniuk is kellett.

Tézisem szerint az ideológiai oktatás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mivel nem sikerült a hallgatókkal maradéktalanul megszerettetni ezt a tantárgycsoportot. Csupán kötelezően elsajátítandó elemként tekintettek e tárgyra. Számos, lázadó korszakát élő fiatalban ráadásul eleve ellenérzést váltottak ki, mivel a hatalom pusztá, lecsupaszított képét hívták elő bennük.

Kutatási kérdésem a következő: milyen eszközökkel igyekeztek megszerettetni (vagy csak elfogadtatni) magukat az oktatók? Megfigyelhető volt-e egyfajta „szegedi sajátosság” az ideológiai oktatásban?

Összegezve kijelenthető, hogy egy olyan – hosszúra nyúlt – pedagógiai reformnak lehetett tanúja a kor embere, amely végül zsákutcába futott.

Szávai Ferenc

Károli Gáspár Református Egyetem

Brit határjavaslatok a Délvidék megosztására a párizsi békekonferencia megnyitása előtt

A Brit Hadügyminisztérium 1918. december 10-én egy titkos memorandumot fogalmazott meg. Ebben a Katonai Hírszerző Osztály javaslatot tett a jugoszláv-román és a jugoszláv-magyar határra. Ez a memorandum a „Jugoszlávia javasolt határai” címet kapta. E javaslattervezet – mely a néprajzi és stratégiai–gazdasági elvek kombinációján alapul – Magyarországnak hagyta volna Bánság egy tekintélyes részét Nagyikindával és Bácska északi, magyarlakta felét Szabadkával és Zentával.

Ezt követően a Foreign Office 1918. december 13-án készített egy memorandumot Közép- és Délkelet-Európa határaitól. A memorandumban a magyar-jugoszláv határ esetében a Délvidék felosztását javasolta a magyar és a délszláv állam között.

Előadásunkban levéltári forrásokat – elsősorban a Foreign Office vonatkozó anyagait – felhasználva mutatjuk be a két javaslat pontos részleteit.

Tamás Ágnes

SZTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Délvidéki, erdélyi sajtótermékek szubvencionálása és sajtópereik (1867–1875)

Az osztrák–magyar kiegyezést követően a magyar kormányzat hatáskörébe kerültek a sajtóügyek, a miniszterelnökségen megalakult a sajtóosztály, felállították az esküdt-székeket. Az új berendezkedés népszerűsítését és az állam, egyes vezetők vagy hivatalok elleni agitáció megfékezését a sajtóirányítás fontos feladatának tekintette. Ehhez támogató és megtorló eszközöket egyaránt bevetettek. Előadásomban ennek délvidéki és erdélyi megjelenési formáit vizsgálom a kiegyezést követő első években, azaz a rendszer megszilárdulása előtti időszakban.

Először az újvidéki Zastava című lap ellen indított, illetve tervezett sajtóperekkel foglalkozom, majd a sajtótámogatás erdélyi és délvidéki eseteit mutatom be kitérve a szubvencionált újságok pénzügyi viszonyaira, a dotálás indokaira és módszereire. Zárásként mérlegre teszem a sajtóosztály tevékenységének eredményességét a régióban.

Tóth Marcell

PTE Interdiszciplináris Doktori Iskola

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár

Az aradi ellenforradalmi kormány

1919. május 5-én alakult meg az ellenforradalmi kormány francia támogatással Aradon. A kabinet miniszterelnöke gróf Károlyi Gyula lett, a miniszterek aradi és temesvári politikusok, közéleti személyek voltak. Hatályon kívül helyezték a Magyarországi Tanácsköztársaság törvényeit, és megalapították az Arad megyei Csendőrséget ellenforradalmi fegyveres erőként.

A kormány csak néhány napig működött Aradon, mert a miniszterek úgy döntöttek, hogy Szegedre költöznek. A két vonat azonban nem érkezett meg a Tisza-parti városba, a románok internálták Károlyi Gyulát és a miniszterek többségét május 9-én Mezőhegyesen. Az internáltak 1919. május 23-án kiszabadultak, és visszatértek Aradra. Május végén a miniszterek lemondtak, és 1919. június 2-án megalakult az új szegedi ellenforradalmi kormány.

Az előadásom forrásai az aradi kormány iratai, a Magyarországon és Romániában kiadott memoárok és a két világháború közötti sajtó.

Zakar Péter

SZTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Az újságíró és lapszerkesztő Biró Sándor

1838 januárjában egy 22 éves fiatal református lelkész érkezett a háromszéki Rétyre, s első dolga volt, hogy megrendelte az Erdélyi Hírlapot. Biró Sándor a későbbiekben több cikket publikált a Protestans Egyházi és Iskolai Lapban és a Kiskövetben. Az egyházi lapban főként a református egyház zsinatjának demokratizálása mellett foglalt állást (lelkészek szabad küldöttválasztása, iskolatanítók helyzetének javítása stb.), míg az utóbbi lapban főként történeti kérdések foglalkoztatták (pl. a reformáció erdélyi fennmaradása).

Az 1848-as forradalmat – radikális beállítottságának megfelelően – saját eszméi diadalaként átélő pap továbbra is a szegény székelyek érdekeinek képviselője maradt. Ezt tükrözi a Hiszekegy és a Miatyánk általa készített átírata is. 1849. április 22-én bejelentette, hogy Gál Sándor ezredes rendeletére katonai szaklapot indít Hadi Lap címmel. „A Hírlap, kétélű lángfegyver kezében a lelkes Honfinak, mellyel szétvágja a lepelt, hogy löveljen szabadság sugarokat le az igazság napja, az imádott Honnak minden népeire” – fogalmazta meg az újság célkitűzését. Imreh István találó megfogalmazása szerint a Hadi Lap – az első székelyföldi katonai orgánus – abból az életérzésből őrzött meg valamit, amit a forradalom és szabadságharc alakított ki az emberekben, így összességében nem annyira a valódit, 'mint inkább' kívánta szolgálni”. A tudósítások részletes elemzése némiképp árnyalja a lapról eddig kialakított képet.

A kiegyezés után – szórványban élő értelmiségiként – főként a Kolozsvári Közlönyben publikált írásokat, ahol, mint kormánypárti kortes, tudósított pártja választási győzelmeiről és aktívan kivette részét a vasútépítéssel kapcsolatos vitákból is. Mint oly sok kortársa, ő is meg volt győződve arról, hogy a vasútvonalak vezetésének kérdése a sajtóban dől el. Öreg napjaira Kismonostorszegen vásárolt birtokára vonult vissza. Orbán Balázs nagy művén felháborodva újra megkereste egykori radikális barátait, „a történelem kijavítására” azonban már nem nyílt lehetősége.